

Vergaderjaar 2017–2018

21 501-02

Raad Algemene Zaken en Raad Buitenlandse Zaken

Nr. 1779

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 17 oktober 2017

De vaste commissie voor Europese Zaken heeft een aantal vragen en opmerkingen voorgelegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de brief van 9 oktober 2017 inzake de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 17 oktober 2017 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 1778) en over de brief van 29 september 2017 inzake het verslag van de Raad Algemene Zaken, inclusief artikel 50, van 25 september 2017 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 1776).

De vragen en opmerkingen zijn op 9 oktober 2017 aan de Minister van Buitenlandse Zaken voorgelegd. Bij brief van 11 oktober 2017 zijn de vragen beantwoord.

De fungerend voorzitter van de commissie,
Azmani

Adjunct-griffier van de commissie,
Kraaijenoord

Algemeen

De leden van de fractie van de VVD hebben met belangstelling kennisgenomen van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken d.d. 17 oktober 2017 en danken de Minister van Buitenlandse Zaken voor de toezending. De leden van de VVD-fractie zien echter dat de geannoteerde agenda's van de Raad Algemene Zaken d.d. 17 oktober 2017 en de Europese Raad d.d. 19 en 20 oktober 2017 zo goed als hetzelfde zijn, en kiezen er daarom voor om onze inbreng te leveren tijdens het plenaire debat op donderdagmiddag 12 oktober met de Minister-President.

De leden van de PVV-fractie hebben kennis genomen van de stukken.

De leden van de D66-fractie hebben met interesse kennis genomen van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken d. d. 17 oktober 2017.

De leden van de SP hebben kennis genomen van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken. De leden hebben daarover enkele vragen en opmerkingen.

De leden van de PvdA-fractie hebben met belangstelling kennis genomen van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken van 17 oktober 2017 en hebben naar aanleiding hiervan nog enkele vragen.

De leden van de SGP-fractie namen met belangstelling kennis van het verslag van de Raad Algemene Zaken van 25 september 2017 en van de geannoteerde agenda voor de Raad Algemene Zaken van 17 oktober 2017. Zij hebben een aantal vragen.

Procedurele opmerking van het kabinet:

Het agendapunt Toekomst Inter-Institutioneel Akkoord Beter Wetgeven is geschrapt van de agenda voor de aankomende Raad Algemene Zaken van 17 oktober 2017.

Migratie

De leden van de PVV-fractie lezen in de geannoteerde agenda Raad Algemene Zaken van 17 oktober 2017 dat het kabinet aangeeft het verzoek van Brussel om nog eens 50.000 migranten naar de Europese Unie (EU) te brengen te bestuderen. De leden wijzen er op dat als het antwoord «nee» zou zijn dan valt er niet veel te bestuderen. Kan het kabinet ondertussen al aangeven of zij voornemens is hier medewerking aan te verlenen?

De leden van de PVV-fractie vragen de Minister hoe het kabinet aankijkt tegen het voorstel van de Europese Commissie om landen die hieraan mee willen werken financieel tegemoet te komen en dus, gelet op de Nederlandse netto betalingspositie, met ons belastinggeld niet alleen te betalen aan opvang in andere landen maar ook aan een mogelijk nieuwe asielstroom richting eigen land dankzij de open grenzen van Schengen?

1. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft nog geen besluit genomen over het Commissieverzoek voor hervestiging. Eventuele Nederlandse bijdragen voor 2018 en 2019 daaraan zullen nader moeten worden beoordeeld. In algemene zin geldt, zoals u bekend, dat Nederland positief staat tegenover hervestiging en de inzet van de Commissie om

hierover Europese afspraken te maken.¹ Of en in welke mate Nederland hier aan zal bijdragen, moet nog worden bepaald, mede in het kader van de uitwerking van het nieuwe regeerakkoord.

Uw Kamer wordt via een BNC-fiche geïnformeerd over het kabinetstandpunt over de mededeling over de tussentijdse evaluatie van de EU-migratieagenda.

Zoals uw Kamer bekend is, stelt het kabinet dat migratie een Europees thema is dat om Europese oplossingen vraagt. Dat vereist solidariteit – een fundamentele waarde van de Unie – en die is niet à la carte verkrijgbaar. Wat betreft de vraag over het ontstaan van nieuwe asielstromen binnen de EU als gevolg van hervestiging geldt dat mensen die hervestigd worden een asielstatus krijgen in de lidstaat waarin zij worden hervestigd. Als zij daarna een asielaanvraag indienen in een andere lidstaat zullen zij worden teruggestuurd naar de lidstaat waar zij reeds bescherming genieten.

De leden van de PVV-fractie vragen of het kabinet een overzicht kan geven van het aantal dit jaar van zee opgepikte migranten, daarbij aangevend in welke dichtstbijzijnde veilige haven zij aan land zijn gebracht?

De leden van de PVV-fractie verwijzen naar de uitspraak «*The pledging exercise launched on 4 July 2017 has by 20 september resulted in around 14 000 pledges submitted by Member States.*» Zij vragen de Minister of het kabinet namens Nederland toezeggingen heeft gedaan? En of dit verzoek van Brussel gedaan op 4 juli bovenop op de wens komt die onder andere is uitgesproken op 27 september om 50.000 migranten te hervestigen?

2. Antwoord van het kabinet

Dit jaar zijn volgens IOM 139.763² migranten en vluchtelingen in Europa aangekomen over zee, waarvan 75 procent in Italië. De rest kwam in Griekenland, Cyprus en Spanje aan. Vorig jaar ging het om 312.153 migranten en vluchtelingen over dezelfde periode. Hoewel de kustwachten van landen als Egypte, Marokko, Libië, Tunesië en Turkije eveneens reddingsoperaties uitvoeren en coördineren, bestaat er geen algemeen overzicht van in welke havens deze migranten aan wal worden gebracht. Uit de zevende voortgangsrapportage van de Europese Commissie m.b.t. de uitvoering van de EU-Turkije Verklaring blijkt wel dat de Turkse kustwacht in 2017 bijna 11.000 migranten op zee heeft gered en in Turkije aan wal heeft gebracht.³

Het kabinet heeft naar aanleiding van de oproep tot hervestiging van de Commissie van 4 juli 2017 nog geen toezeggingen gedaan voor hervestiging. Het verzoek van de Commissie van 27 september betreft een uitbreiding van het verzoek van 4 juli. Of en in welke mate Nederland hieraan zal bijdragen, moet nog worden bepaald, mede in het kader van de uitwerking van het nieuwe regeerakkoord. Uw Kamer zal hier over worden geïnformeerd als onderdeel van het BNC-fiche.

De leden van de D66-fractie willen het belang van een Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel (GEAS) benadrukken. Zij betreuren daarom de vertraagde behandeling van onder andere de herziening van de

¹ BNC-Fiche EU-Hervestigingskader (Kamerstuk 22 112, nr. 2190).

² Tot 4 oktober 2017.

³ COM (2017) 470, blz 10.

Opvangrichtlijn. De leden vragen dit kabinet daarom om in de Raad te pleiten voor spoedige behandeling van het volledige GEAS-pakket.

3. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt het standpunt van de leden van de D66-fractie en zal in de Raad het belang van een spoedige afronding van de herziening van het GEAS blijven benadrukken. Nederland benadrukt in de Raad het belang van een pakketbenadering van de verschillende voorstellen. Herziening moet vooruitgang betekenen: Nederland wil immers een veerkrachtig en robuust gemeenschappelijk Europees asielsysteem dat toekomstige schokken aankan.

De leden van de SP-fractie hebben enkele vragen over het voorstel van de Commissie om in het kader van een gemeenschappelijk Europees asielstelsel 50.000 vluchtelingen vrijwillig te hervestigen tot oktober 2019. De leden vinden het een positieve ontwikkeling dat het voornemen is om meer vluchtelingen uit te nodigen. Wel merken de leden op dat dit getal laag is, gezien er volgens de UNHCR op het moment van schrijven 1.2 miljoen vluchtelingen hervestigd moeten worden. Hoe oordeelt het kabinet over dit aantal, en hoeveel vluchtelingen is Nederland bereid om op te nemen? Verwacht het kabinet dat met deze regeling de irreguliere migratie zal worden beperkt? De leden willen graag weten welke vormen van ondersteuning de landen die deze vluchtelingen opvangen in het vooruitzicht worden gesteld, en welk bedrag daartegenover staat. Ook informeren de leden naar het totaalaantal vluchtelingen dat de lidstaten nu al samen uitnodigen in vergelijking met dit voorstel.

4. Antwoord van het kabinet

Zoals in het antwoord op vraag 1 is toegelicht, moet de Nederlandse inzet op hervestiging nog worden bepaald. Het kabinet onderschrijft het beginsel van wereldwijde solidariteit als het gaat om de opvang en bescherming van vluchtelingen en ontheemden. Niet alleen de EU, maar ook de rest van de wereld, dient een proportionele bijdrage te leveren aan de opvang van vluchtelingen. Hierbij moet niet alleen gekeken worden naar hervestiging, maar ook naar het aantal asielzoekers dat langs andere weg opvang verkrijgt in de EU. Het is de ervaring van UNHCR dat een redelijke kans op hervestiging leidt tot een daling van het aantal vluchtelingen dat besluit door te migreren, op zoek naar betere bescherming en betere perspectieven om een nieuw leven op te bouwen.

De leden van de PvdA-fractie steunen de oproep van de Commissie om te komen tot een veerkrachtig en crisisbestendig Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel. Wat de leden nu vooral zorgen baart zijn de omstandigheden van de migranten die in Libië verblijven. Welke voorstellen tot verbetering van die omstandigheden zal het kabinet concreet doen? En betreft het hier alleen migranten of deelt het kabinet de mening dat er naast migranten ook vluchtelingen opgevangen worden in Libië? Is er zicht op het percentage vluchtelingen dat in Libië verblijft? Voor de laatste zal vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst geen optie zijn. Welke mogelijkheden ziet het kabinet voor betering van de situatie van vluchtelingen die nu in Libië verblijven?

5. Antwoord van het kabinet

Het kabinet deelt de zorgen over de omstandigheden van migranten die in Libië verblijven. Het is onduidelijk hoeveel van deze migranten recht hebben op internationale bescherming. Volgens de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen, Filippo Grandi, zou het gaan om 20 tot 30 procent. Samen met internationale organisaties wordt hard gewerkt aan verbetering van de opvang en registratie van migranten in Libië (inclusief vluchtelingen). Zo heeft de EU in april EUR 90 mln beschikbaar gesteld om de situatie van migranten en gastgemeenschappen te verbeteren. UNHCR en andere partners hebben inmiddels toegang tot 30 officiële detentiecentra, waaraan zij dit jaar 730 bezoeken hebben gebracht. In deze centra zorgen ze voor toegang tot screening, identificatie en registratie en het voorkomen van risico's op seksueel geweld. Nederland kaart die noodzaak voor verbetering ook aan in internationaal verband en gesprekken met Libische autoriteiten.

Tegelijkertijd is het van belang om migranten een uitweg te bieden uit deze centra en uit Libië. Het kabinet steunt, net als de EU, programma's voor vrijwillige terugkeer naar landen van herkomst samen met IOM. Deze aanpak werpt vruchten af: dit jaar zijn er meer dan 8.404 migranten vrijwillig teruggekeerd vanuit Libië. IOM verwacht dit jaar tussen de 10.000 en 12.000 migranten terug te laten keren naar herkomstlanden en dat aantal volgend jaar te verdubbelen. Tenslotte is het belangrijkste om te voorkomen dat deze migranten zich genooddaakt voelen om de gevaarlijke tocht naar Europa te maken. Het kabinet blijft daarom inzetten op een integrale aanpak, inclusief de aanpak van grondoorzaken, informatiecampagnes en de bestrijding van mensensmokkel.

Wat betreft het GEAS hebben de leden van de SGP-fractie de volgende vragen. Hoe beoordeelt het kabinet de GEAS-voorstellen in het licht van het subsidiariteitsbeginsel? Is het kabinet bereid afstand te nemen van de uitspraken van diverse fracties in het Europees Parlement dat binnen de Raad nog «teveel» naar unanimiteit wordt gezocht? Wil het kabinet, ook binnen de Europese Raad, benaderukken dat het zoeken naar consensus op dit gevoelige thema cruciaal is en blijft?

6. Antwoord van het kabinet

Voor een beoordeling van de toetsing van de voorstellen aan het beginsel van subsidiariteit verwijst het kabinet naar de BNC-fiches over de genoemde voorstellen⁴. Het kabinet heeft steeds ingezet en blijft inzetten op een spoedige herziening van het GEAS dat ertoe bijdraagt dat de Unie een veerkrachtig en robuust asielsysteem heeft dat toekomstige migratieschokken aankan. Het kabinet deelt de mening dat het succes van deze herziening afhankelijk is van de wijze waarop deze tot stand komt en ook daarna wordt uitgevoerd. Het is

⁴ EU-Hervestigingskader (Kamerstuk 22 112, nr. 2190);
Opvangrichtlijn (Kamerstuk 22 112 nr. 2191);
Kwalificatieverordening (Kamerstuk 22 112 nr. 2192);
Procedureverordening (Kamerstuk 22 112 nr. 2193);
Wijziging Dublinverordening (Kamerstukken 22 112 en 34 482, nr. 2143);
Verordening EU-agentschap voor asiel (Kamerstukken 22 112 en 34 482, nr. 2144);
Wijziging EURODAC-verordening (Kamerstukken 22 112 en 34 482, nr. 2145).

daarom belangrijk om tot een akkoord te komen dat breed wordt gedragen in de Raad. Zie ook het antwoord op vraag 3.

De leden van de SGP-fractie stellen vast dat inmiddels binnen de Raad ook gewerkt wordt aan voorstellen inzake een permanent EU-hervestigingskader. De leden vragen hoe het kabinet dit voorstel in het licht van de subsidiariteitstoets beoordeelt? Mocht het voorstel uiteindelijk deze toets kunnen doorstaan, dan zijn de leden van SGP-fractie van mening dat doorprocederen inderdaad sterk moet worden ontmoedigd en dat gebrekkige integratiekansen toegevoegd dienen te worden aan de gronden waarop lidstaten hervestiging mogen weigeren. Volgens de leden is Integratiebereidheid immers voorwaarde voor een stabiele maatschappij en, uiteindelijk, voor het leveren van een vruchtbare bijdrage aan de samenleving. In hoeverre ziet of verwacht het kabinet dat haar aanbevelingen in dezen daadwerkelijk worden overgenomen in EU-verband?

De leden van de SGP-fractie geven aan dat de Europese Commissie tijdens de Raad Algemene Zaken van 25 september jl. de levering van voldoende financiële middelen aan het *EU Trust Fund* bepleitte. De leden willen weten wat de visie van het kabinet hierop is. Wat is, of wordt, de hoogte van de Nederlandse financiële bijdrage aan dit fonds, en acht kabinet deze bijdrage proportioneel ten opzichte van de bijdragen van andere lidstaten? Volgens de leden van de SGP-fractie dient dit fonds primair besteed te worden aan onder meer humane (pre-asiel)opvang in «de regio». Samenwerking met de UNHCR en de IOM is daarbij waardevol. Zij vragen of dit fonds tevens zal worden aangewend voor de hervestiging van vluchtelingen en het tot stand brengen van legale routes? En in hoeverre zal dit een aanzuigende werking hebben op migranten- en vluchtelingenstromen?

De leden van de SGP-fractie vragen naar de mening van het kabinet over de recente plannen van de Commissie inzake het uitnodigen en hervestigen van 50.000 migranten? Wat zijn volgens het kabinet de voor- en nadelen van een dergelijke beslissing? Acht zij een dergelijk gebaar op dit moment niet prematuur? Ziet het kabinet, in navolging van de Duitse regering, heil in het maken van afspraken over een maximumaantal in Nederland toe te laten migranten? Zo nee, waarom niet? Zo ja, om hoeveel migranten gaat het dan? Deze leden benadrukken dat Nederland zeggenschap moet behouden over het eigen asielbeleid.

7. Antwoord van het kabinet

Het kabinet onderschrijft de oproep voor meer actie op de Centraal Mediterrane route en voor extra financiële inspanningen van lidstaten. Het is goed dat de Commissie nu een gericht verzoek doet. Voor een serie projecten in Noord-Afrika is in totaal EUR 131 mln nodig. Nederland zal hier EUR 10 mln aan bijdragen, specifiek voor vrijwillige terugkeer vanuit Noord-Afrika naar landen van herkomst, met hulp van IOM. Het kabinet levert hiermee een substantiële extra bijdrage aan het EU-trustfund. Nederland was bovendien al de derde donor van het EU-trustfund voor Afrika met een totale bijdrage van ruim EUR 16,3 mln.

Opvang in de regio blijft voor Nederland prioriteit, zeker bilateraal. Het kabinet investeert EUR 278 mln in ondersteuning van vluchtelingen en gastgemeenschappen in de Syrië regio en in de Hoorn van Afrika. Het gaat bijvoorbeeld om het aanbieden van beroepsopleidingen met uitzicht op betaald werk en om het uitbreiden van basisvoorzieningen als water, energie en gezond-

heidszorg, zodat vluchtelingen er ook gebruik van kunnen maken. Ook vanuit het EU-trustfund is aandacht voor de opvang en bescherming van vluchtelingen. Een voorbeeld is het regionale programma in de Hoorn van Afrika, dat door Nederland wordt geleid. Het EU-trustfund wordt niet aangewend voor hervestiging; daarvoor bestaat separate financiering onder het Asylum Migration and Integration Fund.

Zoals gesteld in het BNC-fiche over het voorstel voor een permanent EU-hervestigingskader waarnaar wordt verwezen in antwoord op vraag 6, beoordeelt het kabinet de subsidiariteit van het voorstel tot oprichting van een EU-hervestigingskader als positief. Over de voortgang van de onderhandelingen over dit voorstel is uw Kamer geïnformeerd in de geannoteerde agenda voor de JBZ-Raad van 12–13 oktober 2017 (Kamerstuk 32 317, nr. 491). Voor het overige gedeelte van uw vraag over uitnodigen en hervestigen van migranten verwijst het Kabinet naar het antwoord op vraag 1.

Digitaal Europa

De leden van de D66-fractie willen hun steun uitspreken voor de conclusie van de Estse Minister-President Ratas dat Europa in 2025 een wereldleider op het gebied van cyber security dient te zijn.

De leden van de PvdA-fractie zijn benieuwd of de conclusies van de Estse Minister-President Ratas dat overheden en de publieke sector in het algemeen verder moeten digitaliseren; Europa in 2025 een wereldleider op het gebied van cyber security dient te zijn; de EU een ideale thuisbasis moet zijn voor bedrijven en innovators in het digitale tijdperk; digitale vaardigheden onder EU-burgers bevorderd moeten worden; en Europa moet investeren in de groei van de digitale economie en in een *state-of-the-art* infrastructuur door het Nederlandse kabinet worden gedeeld, en zo ja, of het kabinet dit ook inbrengt bij het afronden en implementeren van de digitale interne marktstrategie voor einde 2018 door de Europese Raad?

8. Antwoord van het kabinet

De regering verwelkomt dat het Estse EU-Voorzitterschap digitalisering centraal stelt en in dat kader de Tallinn Digital Summit heeft georganiseerd. De conclusies die Minister-President Ratas heeft getrokken onderstrepen dat Europa zich tijdig moet voorbereiden op de kansen en uitdagingen die digitalisering voor de Europese maatschappij, economie en overheden met zich meebrengt. Voor de Nederlandse positie ten aanzien van de verschillende onderwerpen die tijdens de Top aan de orde zijn gekomen verwijs ik u naar de brief die uw Kamer is toegegaan voorafgaand aan de Top (Kamerstuk 21 501-20, nr. 1249).

De versterking van de digitale interne markt blijft essentieel. Nederland zet zich er daarom ook voor in dat de Europese Raad de ambitie om de digitale interne marktstrategie af te ronden en te implementeren voor einde 2018 handhaaft. De regering verwelkomt daarom de extra Telecomraad die het Estse Voorzitterschap op 24 oktober organiseert om voortgang op de digitale interne marktstrategie te bevorderen. Over de inzet voor deze Telecomraad zult u via de geëigende kanalen worden geïnformeerd.

De leden van de D66-fractie lezen in de geannoteerde agenda dat het de verwachting is dat eind dit jaar permanent gestructureerde samenwerking (PESCO) per Raadsbesluit zal worden opgericht. De genoemde leden ondersteunen de ambitie om tot meer Europese defensiesamenwerking te komen.

De leden van de PvdA-fractie constateren dat Nederland met de bi- en multilaterale samenwerking op defensiegebied met andere lidstaten op een bepaalde manier al invulling geven aan de permanente gestructureerde samenwerking (PESCO). Voldoen de huidige samenwerkingsverbanden van Nederland aan de eisen voor deelname aan PESCO? En zo ja, welke projecten zijn wat het kabinet betreft een voorbeeld van de permanente gestructureerde samenwerking die de Europese Raad nastreeft?

9. Antwoord van het kabinet

Het klopt dat Nederland een vergaande vorm van bilaterale defensiesamenwerking heeft met onder meer Duitsland en België en daarnaast ook multilaterale samenwerkingsverbanden heeft. In die zin brengt Nederland deels al in de praktijk wat straks naar verwachting onder PESCO op grotere schaal en door meer PESCO-lidstaten geïnitieerd kan worden: een intensievere samenwerking ten behoeve van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid. Het is niet per se de bedoeling om de genoemde bestaande samenwerkingsverbanden onder het PESCO-raamwerk te brengen, maar het kabinet sluit dit in dit stadium ook niet uit.

Het PESCO-raamwerk zal vooral worden gebruikt om nieuwe vormen van samenwerking in gang te zetten bij gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en bij de gereedstelling voor deelname aan EU-missies en operaties. Zo wordt bijvoorbeeld gedacht aan het verder ontwikkelen van een logistieke hub, zodat troepen en materieel sneller en efficiënter naar missiegebieden kunnen worden ontplooid, en aan het ontwikkelen en bundelen van medische capaciteit voor missies. Nederland pleit voor het opzetten van een PESCO-project om het grensoverschrijdend transport van militair materieel en personeel in Europa beter te organiseren.

De leden van de SGP-fractie wijzen op het feit dat het kabinet stelde dat er tijdens de Raad Buitenlandse Zaken van 7 en 8 september 2017 «brede steun» was voor een inclusief en ambitieus PESCO (Kamerstuk 21 501-02, nr. 1774). De leden van de SGP-fractie vragen het kabinet of er daarnaast ook kritische geluiden waren, van landen die een meer bescheiden, of andersoortige, samenwerking bepleiten. Zo ja, welke landen waren dit, wat was de inhoud van de kritiek, en hoe beoordeelt Nederland deze kritiek?

10. Antwoord van het kabinet

Het merendeel van de lidstaten is groot voorstander van het instellen van een ambitieus en inclusief PESCO. Dat bleek ook al tijdens de Europese Raad van juni jl. toen dit ambitieniveau met consensus werd vastgesteld. De grote lidstaten spelen een voortrekkersrol. Van het Verenigd Koninkrijk (Brexit) en Denemarken (opt-out op GVDB) is bekend dat zij niet aan PESCO

zullen deelnemen. Enkele lidstaten hebben vraagtekens bij de vormgeving van PESCO, maar stellen het concept en de oprichting van PESCO niet ter discussie. Zo hechten zij bijvoorbeeld sterk aan de NAVO en willen voorkomen dat sterkere EU-samenwerking tot duplicatie leidt. Nederland hecht zoals bekend ook sterk aan de NAVO en ziet de NAVO als hoeksteen voor onze collectieve verdediging. Dat laat onverlet dat Europa meer verantwoordelijkheid moet nemen op veiligheidsgebied. Daartoe wordt Europa binnen de NAVO ook aangespoord. Sterkere EU-samenwerking op defensiegebied die leidt tot meer en betere defensiecapaciteiten in EU-lidstaten en een grotere gereedheid tot inzet in missies draagt volgens Nederland ook bij aan een sterker Europees aandeel in de NAVO.

De leden van de SGP-fractie vragen of het kabinet kan toelichten wat zij ziet als de toegevoegde waarde van de PESCO-projecten die nu in gang worden gezet? Wat zal de inzet van het kabinet zijn wat betreft de inhoud van de «gezamenlijke notificatie» die de lidstaten die aan PESCO willen gaan deelnemen, zullen delen met de Raad en met de Hoge Vertegenwoordiger? Kan het kabinet aangeven wat volgens haar de criteria moeten zijn voor samenwerking in PESCO-kader, en wat de grenzen van deze samenwerking dienen te zijn? Deelt het kabinet de mening van de leden van de SGP-fractie dat tot de PESCO criteria moet behoren dat lidstaten ten allen tijde de eindverantwoordelijkheid en zeggenschap behouden over de inzet van hun militairen, en dat hiervoor op EU-niveau geen bevoegd gezag opgetuigd mag en kan worden?

11. Antwoord van het kabinet

De toegevoegde waarde van PESCO-projecten zit deels in het meer stevige institutionele raamwerk dat PESCO daarvoor biedt. Met het raamwerk van PESCO gaan landen met elkaar een sterkere verbintenis aan en wordt samenwerking de norm in plaats van de uitzondering. Ook ontstaat er op deze manier een platform dat het voor lidstaten makkelijker maakt om projecten te initiëren of om aan projecten mee te doen.

Lidstaten hebben het voornemen om de notificatie gezamenlijk te doen. Op die manier is direct duidelijk welke landen aan PESCO mee willen doen. De Europese Raad van juni jl. bepaalde dat ten behoeve van die notificatie de PESCO-criteria en verbintenissen («commitments») nader worden uitgewerkt. De inzet van Nederland is om te komen tot ambitieuze criteria en verbintenissen, zodat PESCO de defensiesamenwerking tot een hoger niveau zal brengen. De criteria voor PESCO-deelname staan als zodanig verwoord in art. 42, lid 6 VEU en artikel 1 van Protocol 10 bij het EU-verdrag. PESCO-lidmaatschap staat open voor die lidstaten die hun defensiecapaciteiten verder ontwikkelen, onder meer door deelname aan Europese capaciteitsprogramma's en activiteiten van het Europese Defensie Agentschap op het gebied van capaciteitsontwikkeling, onderzoek, aanschaf en bewapening. Daarnaast dienen lidstaten die aan PESCO mee willen doen de capaciteit te hebben om op korte termijn met eenheden een bijdrage te leveren aan EU-missies en operaties. Op dit moment wordt gewerkt aan de praktische uitwerking van de criteria en verbintenissen uit Protocol 10 ten behoeve van de notificatietekst. Het gaat bij PESCO om een intergouvernementele methode van besluitvorming, waarbij besluitvorming plaatsvindt op basis van unanimiteit. Lidstaten blijven dus te allen tijde zeggenschap houden over de inzet van hun militairen.

De leden van de SGP-fractie informeren wat het kabinet precies verstaat onder de termen «serieus» en «ambitieu» inzake de criteria voor deelname aan PESCO? Waaruit bestaat de meerwaarde van PESCO? Is het niet aan de lidstaten zelf om defensiesamenwerking met derde landen vorm te geven en meer geld te investeren in defensie conform de reeds lang geleden gemaakte afspraken over de NAVO-norm? Met andere woorden, in hoeverre en waarom zouden de aan PESCO deelnemende landen ineens besluiten substantieel meer in Defensie te investeren?

12. Antwoord van het kabinet

Volgens Nederland bevat artikel 2 van protocol 10 van het EU-verdrag een reeks serieuze en ambitieuze criteria en verbintenissen met betrekking tot PESCO. De criteria zijn hierboven al beschreven. Wat betreft de verbintenissen gaat het onder meer om het bereiken van eerder bepaalde doelstellingen ten aanzien van investeringen in defensie, investeringen in onderzoek, het vergroten van de interoperabiliteit van eenheden opdat deze beter in missieverband kunnen samenwerken, meer samenwerking bij het ontwikkelen van capaciteiten waaraan een groot tekort is en het deelnemen aan Europese capaciteitsprojecten. PESCO biedt een institutioneel raamwerk waarbinnen de deelnemende EU-lidstaten op bovengenoemde punten met elkaar de verbintenis aangaan om de defensiesamenwerking te intensiveren. Het gaat hierbij in eerste instantie om politieke wil en gedeelde politieke ambities, gecombineerd met de institutionele gereedschappen om daar invulling aan te geven.

Defensie: Europees Defensie Fonds

De leden van de PVV-fractie vragen zich af hoe de belangen van de Nederlandse militaire industrie worden beschermd? Immers, bij grote militaire aanbestedingen zullen de Fransen altijd hun eigen industrie beschermen. Is Nederland dan weer niet het beste jongetje van de Europese klas, terwijl andere landen wel de nationale werkgelegenheid beschermen?

13. Antwoord van het kabinet

Het industriële ontwikkelingsprogramma, waarover op dit moment wordt gesproken in Europees verband, is gericht op capaciteitsontwikkeling en het stimuleren van een competitieve, innovatieve en gebalanceerde basis voor de Europese defensie-industrie. Het doel is het bevorderen van samenwerking en Nederland zet dan ook in op het bevorderen van een gelijk speelveld, waarbij bedrijven uit kleinere landen, inclusief het midden- en kleinbedrijf (MKB), eerlijke kansen krijgen als hoofdaannemer of als toeleverancier.

De leden van de PvdA-fractie benadrukken dat het Europees Defensie Fonds (EDF) vooral ook open moet staan voor het midden- en kleinbedrijf (MKB) als zijnde een grote werkgever en niet alleen voor grote ondernemingen. Hoewel er dus in algemene zin brede steun is voor de oprichting, en het krachtenveld rondom de invulling van het EDF en European Defence Industrial Development Programme (EDIDP) nog niet is uitgekristalliseerd, is dit een uitgelezen kans voor het kabinet om het uitgangspunt dat het programma het innovatieve MKB moet ondersteunen en grensoverschrijdende markttoegang voor het MKB in de Europese toeleveringsketens moet bevorderen binnen de Europese Raad uit te dragen en steun te verwerven. Welke mogelijkheden ziet het kabinet daartoe?

14. Antwoord van het kabinet

Nederland onderschrijft het belang van het MKB, als aanjager van innovatie en als werkgever. Nederland draagt dit belang actief uit in de besprekingen met andere lidstaten over het industriële ontwikkelingsprogramma en zet zich ervoor in dat de toewijzingscriteria voor financiering dusdanig worden geformuleerd dat grensoverschrijdende markttoegang voor het MKB in de Europese toeleveringsketens wordt bevorderd. Zie het antwoord op vraag 13.

De leden van de SGP-fractie willen weten op welke wijze Nederland de belangen van de Nederlandse defensie-industrie en het Nederlandse MKB zal behartigen in het licht van het Europees Defensiefonds (EDF)?

15. Antwoord van het kabinet

Zie antwoorden op vraag 13 en 14.

Externe betrekkingen: Turkije

De leden van de PVV-fractie geven aan dat wat hen betreft Turkije in geen honderdduizendjaar mag toetreden tot de Europese Unie. De leden vragen zich af waarom het kabinet niet inzet op het stopzetten van de onderhandelingen met Turkije? Zij willen weten hoe het krachtenveld eruit ziet ten aanzien van het verzoek tot het opschorten van de pre-accessie-steun? En of het kabinet zich ook hard gaat maken voor het terugvorderen van al betaalde pre-accessie steun? De wilden vragen de Minister hoeveel Turkije in totaal heeft ontvangen aan pre-accessiegelden? Hoeveel bedraagt het Nederlands aandeel? Tenslotte willen de leden weten of Turkije sinds het referendum van afgelopen april nog pre-accessiegelden heeft ontvangen? Zo ja, hoeveel?

16. Antwoord van het kabinet

Op Nederlands voorstel stelde de Raad in de Voorzitterschapsconclusies van 13 december 2016 vast dat de toetredingsonderhandelingen met Turkije feitelijk stilliggen en dat gezien de huidige omstandigheden in Turkije het openen van nieuwe hoofdstukken niet overwogen wordt. Nederland heeft daarnaast in verschillende fora het opschorten van de pre-accessiesteun aan Turkije bepleit, conform de motie-Roemer/Segers (Kamerstukken 32 824 en 29 279, nr. 158) en de motie-Van Rooijen (Kamerstuk 21 501, nr. 1217). Hier bleek onvoldoende draagvlak voor binnen de Raad. Gezien de ontwikkelingen in Turkije zal Nederland blijven pleiten voor opschorting van de pre-accessiesteun, waaronder tijdens de Europese Raad op 19 oktober 2017. Voor een volledig overzicht van de financiële steun van de EU in Turkije, waaronder pre-accessiegelden, verwijs ik u korthedshalve naar mijn brief van 2 december jl. (Kamerstuk 21 501-02, nr. 1702).

De leden van de D66-fractie spreken hun zorgen uit over de verslechterde mensenrechtensituatie in Turkije. Zij lezen in de geannoteerde agenda dat Nederland de Commissie heeft verzocht een analyse te geven over onder andere deze ontwikkeling en hoe deze zich verhoudt tot de Kopenhagen-criteria. Wanneer verwacht de Minister deze analyse?

17. Antwoord van het kabinet

Nederland heeft tijdens de Raad Algemene Zaken van 25 september jl. de Commissie verzocht om tijdens de Europese Raad een mondelinge analyse te geven over hoe de recente ontwikkelingen zich verhouden tot de Kopenhagencriteria.

De leden van de SP-fractie lezen in de geannoteerde agenda dat Nederland van mening is de eventuele onderhandelingen over de modernisering van de douane-unie afhankelijk zijn van de verbetering van de rechtsstaat in Turkije. Wat de leden van de SP-fractie betreft kan er absoluut geen sprake zijn van het moderniseren van de douane-unie in het licht van de almaar verslechterende toestand van de Turkse rechtsstaat. In dit kader wijzen de leden op de Turkse officier van justitie die afgelopen weekend een celstraf van 15 jaar heeft opgelegd aan de directeur en tien medewerkers van Amnesty International in Turkije. De leden vragen het kabinet om een reactie op deze ontwikkeling en welke gevolgen dit heeft voor het kabinetsstandpunt over de modernisering van de douane-unie. Kan het kabinet daarnaast bevestigen dat HDP-parlementariër Baydemir is veroordeeld tot 1,5 jaar (17 maanden en 15 dagen) gevangenisstraf «voor belediging»?

18. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft kennisgenomen van de aanklacht tegen de elf mensenrechtenverdedigers die afgelopen week door de openbaar aanklager bekend is gemaakt. De Turkse rechter moet zich nog over deze aanklacht buigen. Ook heeft het kabinet kennisgenomen van de veroordeling door een Turkse rechter van het Turkse parlamentslid Baydemir. Het kabinet maakt zich ernstig zorgen over deze ontwikkelingen en de algemene verslechtering van de mensenrechtensituatie en de rechtsstaat in Turkije. Het kabinet blijft van oordeel dat eventuele onderhandelingen over de modernisering van de douane-unie afhankelijk zijn van verbetering van de rechtsstaat in Turkije.

De leden van de PvdA-fractie blijven het belangrijk vinden, alle zorgen over en de ontwikkelingen in Turkije, dat het diplomatieke traject met Turkije open blijft. Juist om de problemen in Turkije te bespreken en ook om dat deel van de bevolking in Turkije dat wel hervormingsgezind is te blijven ondersteunen. Ziet het kabinet nog andere mogelijkheden of instrumenten voor de Europese Unie om bij te dragen aan de verbetering van de rechtstaat?

19. Antwoord van het kabinet

Het kabinet acht het van belang dat de EU parallel aan het toetredingsproces in dialoog blijft met Turkije, zowel met de overheid als met anderen in de samenleving. Hierover bestaat in EU-kader brede overeenstemming (zie verslag van de informele Raad Buitenlandse Zaken (Gymnich) van 28 april 2017, Kamerstuk 21 501-02, nr. 1744). Verder zal de Commissie de pretoetredingssteun (IPA) voor Turkije zoveel mogelijk ombuigen naar het Turkse maatschappelijk middenveld. Daarnaast zet Nederland zich ervoor in dat de EU in verschillende multilaterale fora, waaronder de OVSE, de VN Mensenrechtenraad en de Raad van Europa, de zorgen over de mensenrechtensituatie in Turkije consequent blijft opbrengen.

De leden van de PVV-fractie stellen dat het European Political Strategy Centre aangeeft dat 80% van de voorstellen van Macron ook terugkomen in het komende Werkprogramma van de Europese Commissie. De leden van de PVV-fractie vragen zich af of het kabinet de voorstellen van Macron nog steeds afdoet als slechts «Frans perspectief» wetende dat ook de Europese Commissie voor 80% van de voorstellen warm loopt?

20. Antwoord van het kabinet

Het kabinet zet in op het voltooien van de Europese agenda zoals die is vastgesteld in de strategische agenda in 2014 en in de Bratislava-verklaring in september 2016. Het gaat erom dat de EU verder werkt aan de prioriteiten ten aanzien van een diepere en eerlijke interne markt, een integrale aanpak van het migratie-vraagstuk, het vergroten van de interne en externe veiligheid van de EU en klimaatverandering. Vanuit dit perspectief beziet het kabinet ook de voorstellen van de Commissie die zij in de intentieverklaring voor het werkprogramma 2018 heeft opgenomen. Waar deze inzet overeenkomt met de inzet van andere lidstaten, zoals Frankrijk, ligt juist de mogelijkheid om effectief en efficiënt Europees beleid te vormen. Een goed voorbeeld hiervan is de gemeenschappelijke inzet op de aanpassing van de detacheringsrichtlijn. Voor wat betreft het werkprogramma van de Commissie geldt dat de Commissie dat op 24 oktober zal presenteren. De Kamer zal daar vervolgens een kabinetsappreciatie van ontvangen.

De heer Tusk heeft na afloop van het informele diner met regeringsleiders in Tallinn aangegeven met een «Leaders Agenda» te komen, zo begrijpen de leden van de PVV-fractie. Zij vragen de Minister of dit hetzelfde is als de Strategische Agenda waar het kabinet naar verwijst in de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken? En wat de status is van de «Leaders Agenda»? De leden wijzen op de tweet van de heer Tusk op 4 oktober jl. «*Working on the Leaders» Agenda 2017/18. Now consulting PM Rutte on the #EUCO work programme.*» De leden van de PVV-fractie vragen de Minister welke input het kabinet heeft gegeven voor de «Leaders Agenda» en voor het EUCO-werkprogramma? Wanneer krijgt de Kamer deze agenda te zien? Zal de Leaders Agenda officieel worden vastgesteld tijdens de komende Europese Raad? Zo ja, is het kabinet voornemens groen licht te geven voor deze agenda?

21. Antwoord van het kabinet

Zoals onder antwoord 20 is weergegeven richt het kabinet zich allereerst op het afronden van de lopende EU-agenda. Het is van belang dat deze centraal blijft staan in de werkzaamheden van de instellingen en daadwerkelijk wordt geïmplementeerd. Wat het kabinet betreft moet de agenda van de Europese Raad daarop gericht zijn in de komende tijd, tot aan de Europese Parlementsverkiezingen in 2019. Dat laat onverlet dat naarmate meer prioriteiten zijn omgezet, er ook meer ruimte is om te reflecteren op de prioriteiten van de EU in de periode na de Europese Parlementsverkiezingen van 2019. Naar verwachting zal de voorzitter van de Europese Raad voorafgaand aan de Europese Raad met een gemeenschappelijke agenda komen voor de wijze waarop deze onderwerpen in de komende tijd zullen worden besproken; dit voorstel is nog niet beschikbaar. Voor wat betreft

de kabinetsinzet t.a.v. deze agenda verwijst het kabinet naar de inzet tijdens de top in Tallinn die in de geannoteerde agenda voor de Europese Raad is opgenomen (zie Kamerstuk 21 501-20, nr. 1250).

De leden van de SP-fractie constateren dat het kabinet in de geannoteerde agenda geen inhoudelijke reactie geeft op de speeches van Commissievoorzitter Juncker en president Macron, ondanks het verzoek van de Kamer. De leden vragen het kabinet om alsnog een inhoudelijke appreciatie te geven van de individuele voorstellen die door beide leiders gedaan zijn. Daarbij vragen de leden tevens welke problemen in de ogen van het kabinet in Europees verband om een oplossing vragen. De leden vragen het kabinet daarnaast om aan te geven hoe zij tijdens de aankomende Raad Algemene Zaken uitvoering gaat geven aan de aangenomen Kamermotie waarin het kabinet wordt opgeroepen om zich *actief* te verzetten tegen de komst van een Europese Minister van financiën. De leden wijzen erop dat zowel Juncker als Macron actief voor de komst van een Europees Minister van financiën heeft gepleit. Kan het kabinet daarnaast aangeven hoe zij uitvoering gaat geven aan de moties betreffende 1) een belastingverdrag tussen het Verenigd Koninkrijk en de Europese Unie om belastingontwijking te voorkomen; 2) een vermindering van het aantal zetels van het Europees Parlement na de Brexit; 3) het vervolgadvis van de AIV inzake coalitievorming met gelijkgezinde landen met oog op de Brexit?

22. Antwoord van het kabinet

De toekomst van de Economische en Monetaire Unie (EMU) staat niet geagendeerd voor de aankomende Raad Algemene Zaken. In de geannoteerde agenda is het kabinet ingegaan op de aard van de speeches. De speech van Juncker moet deels binnen de kaders van het werkprogramma van de Commissie worden gezien en is deels gericht op de toekomstdiscussie. Ten aanzien van het werkprogramma van de Commissie verwijst het kabinet naar de kabinetsappreciatie die zoals gebruikelijk na de presentatie aan uw Kamer toegaat. De presentatie van het werkprogramma van de Commissie is voor 24 oktober voorzien. Ten aanzien van de ideeën voor de langere termijn geldt dat de discussie hierover nog nader vorm moet krijgen; de Top in Tallinn was een eerste informele uitwisseling die verder in het kader van de Europese Raad ingebed moet worden. Als dat het geval is, geldt dat de ideeën en voorstellen van alle Europese partners zullen moeten worden gewogen in het licht van de eigen voorstellen van het kabinet. In dat kader heeft het kabinet er ook op gewezen dat ook andere leiders hun ideeën hebben neergelegd, zoals de Portugese premier.

Ten aanzien van de vermindering van het aantal zetels van het Europees Parlement na Brexit verwijst het kabinet naar antwoorden op Kamervragen hierover die op 9 oktober 2017 aan uw Kamer zijn toegestuurd (Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 192). Ten aanzien van het vervolgadvis op verzoek van uw Kamer over coalitievorming na Brexit wacht het kabinet de werkzaamheden van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken op dit punt af.

De leden van de PvdA-fractie zien ook de noodzaak van Europese samenwerking om te kunnen anticiperen op de uitdagingen waar Europa zich mee geconfronteerd ziet. Het kabinet deelt deze analyse waar het gaat om het vinden van gezamenlijke antwoorden op grensoverschrijdende

uitdagingen op terreinen als veiligheid, migratie, economische groei. De leden van de PvdA-fractie weten dat het kabinet hier geen uitputtende lijst kan opnoemen maar zouden toch graag zien dat klimaat aan dit rijtje wordt toegevoegd.

De leden van de PvdA-fractie zien naast de inhoudelijke prioriteiten van het kabinet (een eerlijke en diepere interne markt, integrale aanpak van het migratievraagstuk en vergroten van de interne en externe veiligheid van de EU) graag ruimte voor een reflectie over de discussienota's die de Europese Commissie reeds heeft uitgebracht. Volgens de leden van de PvdA-fractie is dit ook van belang voor de discussie over de toekomst van de EU. Kan het kabinet in dat licht nog ingaan op de overige onderwerpen die zich bij uitstek lenen voor Europese samenwerking zoals opgenomen in de verschillende discussienota's?

23. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft appreciaties van het witboek en elk van de reflectie-papers aan uw Kamer toegestuurd. Het gaat daarbij onder andere om sociaal Europa, internationale handel, defensie, EU-financiën en de EMU. Het kabinet gaat in deze appreciaties nader in op de wijze waarop deze onderwerpen zich lenen voor Europese samenwerking (zie Kamerstuk 21 501-20, nr. 1202; Kamerstuk 21 501-20, nr. 1759; Kamerstuk 21 501-31, nr. 439; Kamerstuk 21 501-07, nr. 1450; Kamerstuk 21 501-28, nr. 158; Kamerstuk 21 501-03, nr. 108).

De leden van de SGP-fractie wijzen op «Staat van de Europese Unie»-toespraak van Commissievoorzitter Juncker op 13 september jl. Deze toespraak bevatte vele vergaande plannen inzake het verdiepen en versterken van de Europese integratie. De Europese Unie (EU) heeft volgens Juncker de wind nu eenmaal in de zeilen en moet van dat momentum gebruik maken. De leden van de SGP-fractie staan zeer kritisch tegenover veel van de genoemde voorstellen. Ten eerste is wat deze leden betreft vaak niet duidelijk wat de meerwaarde van de plannen is, en ten tweede staan de voorstellen veelal op gespannen voet met de soevereiniteit van lidstaten, de Europese Verdragen en het institutionele kader van de EU. De leden van de SGP-fractie betreuren dat het kabinet in haar «appreciatie» nauwelijks ingaat op de inhoud van Junckers voorstellen, en vragen het kabinet voorafgaand aan de Europese top van 19 en 20 oktober alsnog te komen met een gedetailleerde appreciatie op de verschillende onderdelen van de toespraak van de Commissievoorzitter.

24. Antwoord van het kabinet

Het kabinet komt, zoals gebruikelijk, elk jaar na de presentatie van het werkprogramma van de Commissie met een specifieke appreciatie van de voornemens van de Commissie. Het werkprogramma van de Commissie wordt zoals gezegd op 24 oktober door de Commissie gepresenteerd. Over specifieke voorstellen die uit het werkprogramma voortvloeien wordt een kabinetsappreciatie gemaakt waarbij subsidiariteit, proportionaliteit en rechtmatigheid centraal staat. Uw Kamer heeft via de gele kaartprocedure de mogelijkheid haar bezwaren tegen voorstellen van de Commissie kenbaar te maken. Ten aanzien van de specifieke zorgen van de SGP-fractie wijst het kabinet overigens ook op het voorstel van de Commissie met betrekking tot subsidiariteit, proportionaliteit en betere regelgeving in de intentiebrief van de Commissie en de mogelijkheden die er liggen om de

zorgen van nationale parlementen ook bij de Commissie nader kenbaar te maken.

De leden van de SGP-fractie vragen of het kabinet de mening van de leden deelt dat de Commissievoorzitter in zijn toespraak wat «te hoog van de toren blaast», en een meer bescheiden houding zou moeten laten zien, niet alleen in het licht van bovengenoemde bezwaren maar ook gezien het gebrek aan draagvlak onder grote delen van de Europese bevolking inzake verdergaande Europese integratie? Deelt het kabinet voorts de beoordeling van deze leden dat de Europese Commissie zich nu voornamelijk toelegt op een uitwerking van het scenario uit het Witboek over de Toekomst van de EU met de meest ambitieuze integratieplannen, en onvoldoende werk steekt in de uitwerking van de andere vier scenario's? Hoe wenselijk acht het kabinet dit? Kan het kabinet, in het kader van het aankomende Commissie Werkprogramma en de nieuwe Strategische Agenda van de Europese Raad in 2019, zelf reeds aangeven wat zij wel of niet ziet als problemen die «in Europees verband een oplossing vergen»?

25. Antwoord van het kabinet

Het kabinet acht het essentieel dat in Europees verband concrete oplossingen worden geboden aan problemen die om een grensoverschrijdende aanpak vragen. Het kabinet wijst in dat verband op prioriteiten als een eerlijke en diepere interne markt, een integrale aanpak van het migratievraagstuk, het vergroten van de interne en externe veiligheid en een aanpak van klimaatverandering. Juist met het oog op draagvlak acht het kabinet het bereiken van concrete resultaten essentieel. Wat het kabinet betreft moet hierop ook de nadruk blijven liggen in het debat over de toekomst van de EU. Naarmate er meer voortgang is bij de implementatie van de vastgestelde agenda kan er ruimte zijn voor discussie over de agenda voor de periode na 2019. Stap voor stap zal in de komende tijd dus moeten worden gezien waar de prioriteiten zullen liggen in de periode na 2019. Wat het kabinet betreft is de Europese Raad hiervoor in de komende tijd aan zet.

Brexit-onderhandelingen

In het verslag van het algemeen overleg Raad Algemene Zaken van 13 september jl. gaf Minister Koenders aan dat het kabinet «niet inflexibel is ten aanzien van de volgtijdelijkheid». De leden van de PVV-fractie vragen de Minister hoe dat in verhouding staat tot het blind volgen van het advies van hoofdonderhandelaar Barnier? En in hoeverre is het Nederlands belang daarmee gediend?

De leden van de PVV-fractie verwijzen naar de waarschuwing van Juncker vorige week aan het Verenigd Koninkrijk (VK) «not to go over Barniers head». De leden van de PVV-fractie vragen zich af of er bilaterale gesprekken plaatsvinden tussen Nederland en het VK? Zo ja, wat is de inhoud van deze gesprekken?

26. Antwoord van het kabinet

De onderhandelingen worden gefaseerd gevoerd. Pas wanneer er voldoende voortgang is op de onderwerpen die direct de uittreding betreffen, kan met het VK worden gesproken over het kader voor de toekomstige betrekkingen en een eventuele transitieperiode. Voor de gefaseerde aanpak is gekozen om te voorkomen dat het VK heikele ontvlechtingsonderwerpen vooruitschuift, zoals rechten van burgers, geld en grenzen, maar

ook voor Nederland belangrijke andere onderwerpen, zoals goederen die op de dag van uittreding al in het verkeer zijn gebracht of lopende strafrechtprocedures.

De EU27 hebben met de richtsnoeren van de Europese Raad en de Raad Algemene Zaken een helder mandaat aan hoofdonderhandelaar Barnier meegegeven; zijn oordeel is leidend. Eenheid van de EU27 is de beste garantie voor een goed onderhandelingsresultaat; die eenheid zou worden verstoord als elke lidstaat apart een eigen oordeel velt.

Op basis van de EU verdragen onderhandelt de Unie over de voorwaarden van de uittreding van het VK. Bovendien is het bewaren van de eenheid van groot belang gedurende het onderhandelingsproces over zowel de uittreding als de toekomstige relatie van de EU met het VK. Verdeeldheid maakt het moeilijker voor Barnier en de EU27 om aan een toekomstige relatie te bouwen. Anders dan het VK kiest Nederland bewust voor een toekomst als onderdeel van de EU. Nederland onderhandelt daarom niet op bilateraal niveau met het VK over deze onderwerpen. Wel spreekt Nederland evenals andere lidstaten met het VK zoals te doen gebruikelijk tussen bevriende naties, maar wanneer het op Brexit-onderwerpen aankomt wordt verwezen naar Brussel waar de Brexit-onderhandelingen plaatsvinden.

De leden van de PVV-fractie vragen de Minister welke lidstaten de Nederlandse positie deelden ten aanzien van het verminderen van het aantal zetels in Europees Parlement als gevolg van Brexit? Zijn Italië en Frankrijk de enige lidstaten die pleiten voor transnationale kieslijsten.

27. Antwoord van het kabinet

Het Kabinet verwijst hiervoor naar de antwoorden op Kamervragen die op 9 oktober aan uw Kamer zijn toegegaan (Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 192). In aanvulling daarop kan het kabinet melden dat thans alleen Italië en Frankrijk zich in de openbaarheid voorstander hebben getoond van de instelling van transnationale lijsten in het Europees Parlement.

Wat betreft de Brexit-onderhandelingen willen de leden van de D66-fractie nogmaals het belang van de rechten van Unie-burgers in het Verenigd Koninkrijk benadrukken. In hoeverre zijn de toezeggingen gedaan door premier May in haar Florence speech teruggekomen aan de onderhandelingsstafel? Welke nadere vragen ter verduidelijking zijn hierover aan het VK gesteld? Wat is voorts het standpunt van dit kabinet over de voorgestelde overgangperiode?

28. Antwoord van het kabinet

Ook het kabinet onderstreept het belang van de rechten van Unie-burgers, waaronder Nederlanders, in het VK. Daarom is het jammer dat op het gebied van de rechten van burgers na de toespraak van May concrete nieuwe onderhandelingsvoorstellen vooralsnog zijn uitgebleven. Belangrijk geschilpunt is de rol die het Hof van Justitie moet krijgen bij het waarborgen van rechten die in het uittredingsakkoord aan de burgers worden toegekend. Op de andere onderwerpen die de rechten van burgers betreffen zijn wel al redelijk gedetailleerde gesprekken gevoerd. Toch blijven ook hier op een aantal cruciale punten verschillen van mening bestaan, zoals ook op voor Nederlandse burgers in het VK belangrijke punten als gezinshereniging, de export van sociale

zekerheidsrechten (met uitzondering van pensioenen) en administratieve procedures. Het is hierbij van belang op te merken dat over het geheel van uittredingsonderwerpen (inclusief de financiële afwikkeling) voldoende voortgang moet zijn geboekt om over te kunnen gaan naar de tweede fase van de onderhandelingen.

Op dit moment ligt er nog geen uitgewerkt VK-voorstel voor een overgangsperiode. Wel heeft premier May in haar toespraak in Florence gerefereerd aan een mogelijke implementatieperiode van bijvoorbeeld twee jaar. Als gevolg van de overeengekomen fasering in de onderhandelingen zal de EU pas over dit onderwerp onderhandelen als er voldoende voortgang is behaald op de drie eerdergenoemde onderwerpen.

De ER-richtsnoeren geven aan dat de EU bereid is een overgangstermijn te bespreken, waarbij aan bepaalde voorwaarden moet worden voldaan (o.a. duidelijk omschreven, tijdelijk karakter en doeltreffende handhaving). Als een in de tijd beperkte verlenging van de EU-regelgeving («acquis») wordt overwogen, moeten de bestaande instrumenten en structuren van de Unie over regelgeving, begroting, toezicht, rechtspleging en handhaving van toepassing zijn. Het kabinet erkent de waarde die een overgangsperiode kan bieden aan onder andere burgers en bedrijven om zo stabiliteit te bieden en tijd te geven om zich aan te passen.

De leden van de SP-fractie spreken hun zorg uit over de voortgang van de Brexit-onderhandelingen. De leden vragen het kabinet allereerst of zij het eens is met de inschatting van Europees hoofdonderhandeling Michel Barnier dat er mogelijk nog maanden nodig zijn voor een positief oordeel over voldoende vooruitgang. Wanneer is er volgens Nederland «voldoende vooruitgang» bereikt, en kan het kabinet daarbij ingaan op de «acht geschilpunten» die nog openstaan? Wat zouden de consequenties zijn voor de uittreding van het VK uit de EU en de toekomstige relatie tussen beiden indien er inderdaad nu nog maanden voorbijgaan zonder dat er voldoende vooruitgang wordt geboekt? In hoeverre bereid de EU zich voor op een Brexit zonder deal na afloop van de gestelde termijn van 2 jaar?

29. Antwoord van het kabinet

Voor de vraag of er voldoende voortgang is geboekt in de onderhandelingen over de uittreding van het VK uit de EU is het oordeel van Barnier, als hoofdonderhandelaar, leidend. Zijn onderhandelingspositie zou worden ondermijnd als iedere lidstaat een eigen oordeel velt. In de Nederlandse afweging staat het bewaren van de eenheid van de EU27 daarom voorop. Het kabinet hoopt op een snel verloop van de onderhandelingen. Om dit te bereiken is het van belang dat het VK tijdig met uitgewerkte posities komt op alle uittredingsvraagstukken. Het kabinet speculeert verder niet over het toekomstige verloop van de onderhandeling.

De Nederlandse inzet is dat er een terugtrekkingsakkoord op basis van artikel 50 VEU wordt bereikt. Niettemin, zolang de onderhandelingen gaande zijn moeten we ons ook voorbereiden op het onverwacht mislukken of vastlopen van de onderhandelingen. Intern wordt in Nederland nagegaan welke verstoringen er kunnen optreden in het slechtste scenario (*cliff edge*) en welke maatregelen er nationaal genomen kunnen worden om hierop zo goed mogelijk voorbereid te zijn. Daarom wordt nu al aan een

contingency planning gewerkt: bijvoorbeeld het voorbereiden van grenscontroles voor VK-onderdanen en goederen na B-day, het voorlichten van (mede)overheden, burgers en bedrijven over de veranderingen en het aanpassen van informatiesystemen.

Met name de eindrekening blijkt een heet hangijzer in de onderhandelingen. Kan er van de zijde van het VK een position paper over dit onderwerp worden verwacht, zo vragen de leden van de SP-fractie. De leden vragen het kabinet daarnaast om in te gaan op de berichten dat een landengroep onder leiding van Duitsland meer duidelijkheid geëist heeft over de lange termijn financiële verplichtingen van het VK richting de EU, bovenop de toezegging van 20 miljard euro die premier May onlangs heeft gedaan. Maakt Nederland ook deel uit van deze groep, zo willen de leden van de SP-fractie weten. In hoeverre is deze houding verstandig, gezien het feit dat het VK reeds een bepaald bedrag heeft toegezegd?

De leden van de SP-fractie zijn van mening dat de andere EU-landen niet de dupe mogen worden van de Brexit, maar hechten er wel aan om – ook in Nederlands belang – zo snel mogelijk over te gaan tot gesprekken over de toekomstige relatie tussen de EU en het VK.

30. Antwoord van het kabinet

Het kabinet stelt vast dat het VK tot nu toe nog geen duidelijk standpunt heeft ingenomen over de budgettaire afwikkeling in de vorm van een position paper. Het is de wens van het kabinet, en van de overige lidstaten, dat het VK dit zo snel mogelijk doet, zodat er op dit belangrijke onderwerp voortgang geboekt kan worden in de onderhandelingen. In dit kader hecht het kabinet eraan te benadrukken dat premier May in haar speech in Florence geen toezegging heeft gedaan van 20 miljard, zoals in de vraag wordt gesteld. Premier May heeft twee dingen gezegd: ten eerste dat lidstaten in de huidige begrotingsperiode niet hoeven te vrezen voor hogere afdrachten of lagere inkomsten als gevolg van de Brexit, ten tweede dat het VK verplichtingen aangegaan tijdens het EU-lidmaatschap zal nakomen. Tijdens de 4^e ronde van onderhandelingen hebben de Britse onderhandelaars volgens Barnier bij het eerste punt verduidelijkt dat dit uitsluitend op de jaren 2019 en 2020 betrekking heeft. Daarnaast hebben de onderhandelaars expliciet aangegeven niet in de positie te verkeren om concreter te spreken over de verplichtingen die het VK is aangegaan tijdens het EU-lidmaatschap.⁵ Zonder verdere uitwerking van deze uitspraken van May door het VK is het niet mogelijk hier verder een zinvolle discussie over te voeren.

In de richtsnoeren die de ER à 27 in het voorjaar heeft opgesteld voor de onderhandelingen met het VK wordt duidelijk gesteld dat de financiële afwikkeling alle verplichtingen moet omvatten (*«Deze regeling moet gelden voor alle verbintenissen en verplichtingen, daaronder begrepen voorwaardelijke verplichtingen.»*). Het gaat erom dat verplichtingen die met 28 lidstaten zijn aangegaan ook door 28 lidstaten worden nagekomen. Het is de inzet van de EU27 op basis van dit principe met het VK een methodiek over de verrekening overeen te komen. Er is dus geen sprake van dat slechts een kleine groep lidstaten meer duidelijkheid wil over de financiële verplichtingen op langere termijn – dit is een uitdrukkelijke voorwaarde voor alle 27 lidstaten om tot

⁵ Zie de terugkoppeling van Barnier http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3547_en.htm

een succesvolle afwikkeling te komen en zal in de eerste fase van de onderhandelingen afgerond moeten worden.

De leden van de SGP-fractie vragen het kabinet wat de gevolgen van de Brexit zijn op de EU in institutioneel en budgettair opzicht. Wordt de Nederlandse positie ten aanzien van de vermindering van de omvang van het Europees Parlement als gevolg van de uittreding van het Verenigd Koninkrijk (VK) door voldoende lidstaten ondersteund? Wat zijn de effecten van de Brexit-speech van May op 22 september jl., maar ook van de blijvend onzekere politieke situatie in het VK op het Brexit-onderhandelingsproces?

Daarnaast vragen deze leden wat de gevolgen van de Brexit zijn op de EU in politiek opzicht. Is de Brexit voor de EU geen reden voor een «pas op de plaats» in plaats van «volle kracht vooruit»? Wordt het EU-kritische signaal dat van de Brexit uitgaat voldoende herkend, erkend en serieus genomen door de Europese Commissie, andere Europese instituties, en de overige EU-lidstaten?

31. Antwoord van het kabinet

Ook het kabinet constateert dat de politieke situatie in het VK ten aanzien van Brexit diffuus is. Dit is na de toespraak van May in Florence in essentie niet veranderd. Het kabinet hoopt dat de meer realistische en constructieve toon van May zich snel zal vertalen in concrete voorstellen voor de Brusselse onderhandelingsstafel.

Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie heeft gevolgen voor de stemverhoudingen in de Raad en het Europees Parlement, maar ook voor bijvoorbeeld het Comité van de Regio's. De stemverhoudingen in de Raad zijn in het EU-verdrag vastgelegd. De zetelverdeling in het Europees Parlement moet nader worden vastgesteld en dat geldt eveneens voor het Comité van de Regio's. Europese agensschappen zullen uit het VK vertrekken en over de omgang met medewerkers van de instellingen met de Britse nationaliteit zal nader overleg plaatsvinden. Voor wat betreft de Nederlandse positie ten aanzien van de zetelverdeling van het Europees Parlement verwijst het kabinet naar de antwoorden op Kamervragen die op 9 oktober aan uw Kamer zijn toegegaan (Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 192).

Met het oog op de gewenste, ordentelijke «boedelscheiding» van het VK en de EU blijven de leden van de SGP-fractie benadrukken dat er voldoende oog dient te zijn voor de wederzijdse wensen en belangen. «Voldoende vooruitgang is het ijkpunt voor de start van de tweede fase,» aldus het kabinet, maar wat zijn de (objectieve) criteria die EU-hoofdonderhandelaar Barnier hanteert om vast te stellen of en wanneer de geboekte vooruitgang inderdaad «voldoende» is? De leden willen weten of het kabinet bereid is zich binnen de EU sterk te maken voor een meer welwillende houding van de EU jegens het VK, door te bepleiten dat onderhandelingen alvast verbreed worden naar de toekomstige relatie? Zo nee, waarom niet?

32. Antwoord van het kabinet

Of er voldoende voortgang is geboekt in de eerste fase wordt bepaald door de ER. Of dat zo is, is een politieke inschatting op

basis van de ER-richtsnoeren. Het oordeel van hoofdonderhandelaar Barnier is daarbij leidend.

We houden vast aan een gefaseerde aanpak. De onderhandelingen worden gefaseerd gevoerd. Pas wanneer er voldoende voortgang is op de onderwerpen die direct de uittreding betreffen, kan met het VK worden gesproken over de contouren van een toekomstige relatie en een eventuele transitieperiode. Dat is op dit moment nog niet het geval. Voor de gefaseerde aanpak is o.a. gekozen om te voorkomen dat het VK heikele ontvlechtingsonderwerpen vooruit schuift, zoals rechten van burgers, geld en grenzen, maar ook voor Nederland belangrijke andere onderwerpen zoals goederen die op B-day al in het verkeer zijn gebracht, of lopende strafrechtprocedures. Dit is uiterst riskant, omdat de klok voort tikt. Als op het laatste moment geen overeenstemming wordt bereikt, leidt dit tot een *cliff edge*. Dit is niet in het belang van Nederland.

Overig

De leden van de SGP-fractie wijzen op een uitspraak van het Europese Hof van Justitie van de EU. Onlangs heeft het Europese Hof van Justitie bepaald dat afspraken over indirecte investeringen en de beslechting van geschillen tussen investeerders en staten buiten de exclusieve EU-bevoegdheden vallen. Andere onderdelen van handelsakkoorden vallen wel onder een exclusieve EU-bevoegdheid. Hoe beoordeelt de Minister de uitspraak van het Hof, zo vragen de leden van de SGP-fractie? Wat betekent deze uitspraak als het gaat om delen van handelsverdragen die betrekking hebben op politieke- en veiligheidsaspecten? In hoeverre en hoe beïnvloedt de uitspraak van het Europese Hof in de zaak EU-Singapore de soevereiniteit van EU-lidstaten?

33. Antwoord van het kabinet

Het karakter van een EU-handelsakkoord (EU-only of gemengd) wordt bepaald door de inhoud van het akkoord en de bevoegdheidsverdeling tussen de EU en haar lidstaten. Die bevoegdheidsverdeling is vastgelegd in het Verdrag van Lissabon. In zijn advies over het EU-Singapore handelsakkoord heeft het EU-Hof de bevoegdheidsverdeling zoals vastgelegd in het Verdrag van Lissabon uitgelegd. De uitspraak heeft derhalve geen gevolgen voor de soevereiniteit van de EU-lidstaten. Het advies van het EU-Hof heeft specifiek betrekking op het voorgenomen handelsakkoord tussen de EU en Singapore. Het voorgenomen handelsakkoord tussen de EU en Singapore bevat geen afspraken die betrekking hebben op politieke- en veiligheidsaspecten. Het Hof heeft zich hier dus niet over gebogen. Echter, de politieke- en veiligheidsaspecten vallen buiten de exclusieve EU-bevoegdheden. Op 13 oktober komen de handelsministers van de EU-lidstaten informeel bijeen om van gedachten te wisselen over de gevolgen van het advies van het EU-Hof. Vanwege het informele karakter van de bijeenkomst is geen besluitvorming voorzien. Nederland zal, mede gezien de demissionaire status van het kabinet, de gedachtewisseling aanhoren om zo een standpunt te kunnen innemen bij de volgende formele Raad Buitenlandse Zaken Handel op 10 november 2017.